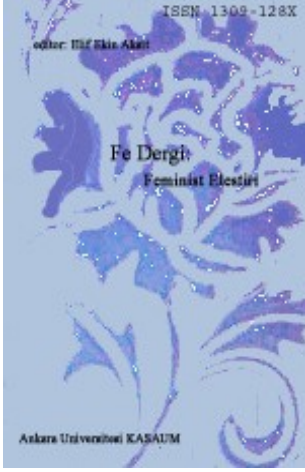

Yayınlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri 10, Sayı 2
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

Türkiye’de Ataerkillik, Kapitalizm ve Erkeklik İlişkilerinde Biçimlenen Babalık
Mehmet Bozok

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 15 Aralık 2018

Bu makaleyi alıntılanmak için: Mehmet Bozok “Türkiye’de Ataerkillik, Kapitalizm ve Erkeklik İlişkilerinde Biçimlenen Babalık ” *Fe Dergi 10*, no. 2 (2018), 31-42.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/20_4.pdf

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

Türkiye’de Ataerkillik, Kapitalizm ve Erkeklik İlişkilerinde Biçimlenen Babalık

Mehmet Bozok*

Bu çalışma, AÇEV’in 2016’da, 0-10 yaş arasında babalara odaklanarak gerçekleştirdiği -niteliksel ve niceliksel ayakları olan- kapsamlı bir araştırmaya dayanan Türkiye’de Babalık Araştırması’nın bulgularının ışığında Türkiye’de babalığı ele almaktadır. Burada, günümüzde Türkiye’de babalığın ataerkillik, kapitalizm ve erkeklik ilişkilerinde biçimlendiğini vurgulanmaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü nedeniyle babalar günlerinin büyük bölümünü çalışarak ve ev dışında geçirmektedirler. Bu durum, babaların çocuklarıyla sınırlı ilişkiler kurabilmelerine yol açmaktadır. Diğer yandan, ataerkil kodların güncelleşmesiyle birlikte babaların çocuklarına yönelik ilgisi görece artmış, fakat bu ilgi daha çok ev dışı alana yönelmiştir. Çocuk bakımı halen ağırlıklı olarak annenin sorumluluğu olarak görülmektedir. Babalar ise kendilerine atfedilen eve ekmek getirme rolünü fazlasıyla benimsemiş durumdadırlar.

*Anahtar Kelimeler:*Babalık; ebeveynlik; ataerkillik; erkeklik, toplumsal cinsiyet rolleri

Fatherhood In Turkey Shaped in Between Patriarchy, Capitalism And Masculinities

This study discusses fatherhood in Turkey, in the light of the findings of Fatherhood in Turkey Research, comprised of a comprehensive quantitative and a qualitative research focusing on fathers who have children aged 0-10, conducted in 2016, which was conducted by Mother and Child Education Foundation. Here it is argued that fatherhood in Turkey is constructed under the relationships of patriarchy, capitalism and masculinity. Due to gender-based division of labor, the fathers spend most of their time working and outside their homes. This leads fathers to have limited relationships with their children. On the other hand, with the up-to-dating of patriarchal codes, the interest of fathers to their children has increased; but this interest has mostly been directed to the out-of-home area. Childrearing is still primarily considered as the mothers’ duty. The fathers, however, have greatly adopted the role of bringing bread to the home attributed to them.

Keywords: : Fatherhood; parenthood; patriarchy; masculinity; gender roles in Turkey

Giriş

Babalıkla ve babalarla ilişkilerimiz gerçekten çok yönlü. Bir tarafta baba olmaya yüklenen toplumsal ve kültürel anlamlar ve diğer tarafta babaların “babalık yaparkenki” tutumları ve pratikleri bulunuyor. Babalıkla ve babalarla ilgili deneyimlerimiz erken çocukluktan itibaren benliklerimizde izler bırakıyor. Her ne kadar babalar, genellikle bireysel olarak sevgi ve ilgi göstermek konusunda istekli olsalar da baba – çocuk ilişkisi hem babalar, hem çocuklar, hem de babaların yakınları için engeller, sıkıntılar ve zorluklar taşıyor.

Babalar, bir yandan “ebeveyn”, diğer yandan “ailenin reisi” ve çoğu zaman evin geçimini sağlayan asli aktörü konumundaki “erkekler”. Bu cinsiyetlendirilmiş iş bölümü, ataerkil ilişkilerde kuruluyor. Ataerkillik, ebeveynler olarak babaların babalık yapmasını, baba olmaya yüklenen toplumsal anlamları ve tüm bunların ardındaki erkekler ve erkeklikleri inşa eden bir toplumsal yapı konumunda. Başka türlü söyleyecek olursak, günümüz dünyasında pek çok örnekte bireysel olarak babalar, bir kurum olarak baba olmayı hayata geçiren ataerkil erkeklerdir¹.

Baba olmanın ve babalık yapmanın, günümüz Türkiye’inde sıradan bir günün karakalem bir eskizinde, bir erkek olarak baba sabahın gece geç saatlere kadar evin dışında olan, iş yerinde çalışan, arabasıyla seyahat eden, görece özerk, çok istese de genelde çocuklarına fazla yakınlaş(a)mayan, çocuklarının küçüklüğünde

*Dr. Öğr. Üyesi, Maltepe Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji (İngilizce) Bölümü

onların bakımında fazla sorumluluk almayan (mesela altlarını değiştirmeyen), çocuklarıyla genelde evin dışına, okula veya onların geleceğine dair ilişkiler kuran, duygularını rahatça belli edemeyen, çocuklarıyla ve eşiyle ancak televizyon izlerken vakit geçiren, zaman zaman eşine ve çocuklarına sevgi gösterme kadar şiddet kullanma ihtimali de olan, ev işleri ve çocuk bakımını anne – ev kadını konumundaki karısına bırakmış, evde pek ev işi yapmayan ama “ailenin reisi” ve “evinin direği” konumunda bir figürdür.

Bu çalışmada işte bu resim içinde Türkiye’de baba olmanın, ataerkillik, cinsiyetçilik ve erkeklik kodlarıyla nasıl ilişkilendiğini, babalık üzerine ülkemizde son yıllarda yapılmış en kapsamlı ampirik araştırmalardan biri olan -ve bu satırların yazarının da araştırmannın başından sonuna bir parçası olduğu- AÇEV’in (Anne ve Çocuk Eğitim Vakfı) 2016’da ülke çapında bir nitel, bir de nicel araştırma yaparak gerçekleştirdiği² *Türkiye’de Babalık Araştırması*’nın (TBA) verilerine dayanarak tartışıyorum³. Burada ilk olarak kısaca babalık üzerine son yıllarda sosyal bilimler alanında yürütülen bir dizi tartışmaya değineceğim. Ardından araştırmannın metodolojisinden söz edeceğim. Makalenin esas odağını, ampirik veriler ışığında Türkiye’de baba olmayı ve erkeklikleri çevreleyen ataerkil ilişkiler üzerine yürütülen tartışma oluşturacak.

Babalık ve Erkeklikler Üzerine Tartışmalar

Baba olmak ve babalık yapmak üzerine, on dokuzuncu yüzyılın son yıllarından itibaren, Sigmund Freud’un baba ile çocukları arasındaki bilinçdışı çatışmalarına odaklanan çalışmalarından günümüze, psikoloji başta olmak üzere sosyal bilimlerde, hukuktan antropolojiye ve sosyolojiye değin uzanan yelpazede oldukça geniş bir literatür bulunmaktadır (Lamb 2010, 1). Ancak, özellikle Türkiye’de babalığın nasıl inşa edildiği, bunun yerel, sınıfsal bağlamları ya da babalığın toplumsal değişimi bazı çalışmalar fazla haricinde tartışılmamıştır. Bunun en önemli istisnası Bolak Boratav, Okman Fişek ve Eslen Ziya’nın değerli çalışmalarıdır (2017; 2014). Bu çalışma dışında Sancar’ın (2009) Ankara özelinde erkeklikler üzerine çalışması, Metindoğan’ın Türkiye’de babalığın kültürel arkaplanı (2015), Şen, Yavuz-Muren, ve Yağmurlu’nun Türkiye’de babalık üzerine değerlendirmeleri (2014), Zeybek’in (2013) kendi babalık deneyimlerinden hareketle kapitalizm ve ataerkilliğin yanı sıra sosyo-mekansal engellerle çevrili bir biçimde İstanbul’da babalık yapmak üzerine tartışması, ile Bozok’un (2013) Trabzon, ve Ankara (2005), Tecik’in (2012) Eskişehir, Topçu’nun (2016) Türkiye’deki sosyal hizmet çalışmalarında babalık pratiklerini değerlendiren tezleri gibi çalışmalar bulunmaktadır.

Feminist tartışmaların anneliğin toplumsal ve kültürel inşa olduğu vurgusuna paralel bir biçimde söylenecek olunursa, babalık da toplumsal ve kültürel bir inşadır (Coltrane 2010; Marsiglio ve Pleck 2005; Morgan 2001; Tong 2009, 77-89). Hem tarihsel olarak babalık değişimler geçirmiştir (Morgan, 2010) hem de kültürel olarak farklı babalıklardan söz etmek mümkündür (Gilmore, 1990; Gutmann, 1997; 1996; Roopnarine, 2015; Shwalb, D. W., Shwalb, B. J. ve Lamb, 2013). Erkeklerin nasıl babalık yaptığını kuran en önemli unsurlardan biri de babaların benimsediği ve etkilendiği ataerkil erkeklik kodlarıdır (Coltrane, 2010). Babaların tamamı, erkekler ve erkeklikler üzerine eleştirel incelemeler alanının kurucularından Connell’in ifadesiyle, “ataerkillikten pay alan” (2005; 1998) erkekler olsalar da farklı babalık pratikleri mevcuttur⁴.

Ataerkillik kavramının kökeni Antik Yunancada *πατριάρχης* (*patriarkhēs*), bir soyun reisi anlamına gelir. İzleyen dönemde birçok tarım toplumunda babalıkla ilişkili bu kavram (patriarch) sadece soyun reisi değil aynı zamanda dinin ve kilisenin lideri ve toprak sahibi olarak kullanılmıştır. Baba olmak, erkeklerin çocuk sahibi olmak dolayısıyla edindikleri bir konumdur. Böylece babalık, kültürel olarak erkekliğin ve erkek egemen toplumsal ilişkilerin nirengi noktalarından birisi olarak kurgulanır. Hâkim ataerkil erkeklik kodları, öteden beri erkekleri ailenin reisi olarak kurgulayıp ev işlerini ve çocukların bakımını anneler ile ilişkilendirirken, babalara çocukların bakımı ve onlara sıcaklık göstermede ikincil bir rol atfetmiştir. Babalığın bugünkü toplumsal kurulumuna ulaşabilmek için tarihsel olarak -yerleşik yaşama geçişi izleyen dönemdeki- üç durağa uğrayarak değerlendirme yapmayı öneriyorum⁵.

Bunların ilki, nüfusun çoğunluğunun kırdan yaşadığı tarım toplumlarıdır. Toprak mülkiyetine dayalı bu toplumlarda, çocuklarıyla daha fazla zaman geçiren ve fakat son derece otoriter tutumlar benimseyen *geleneksel babalık* mevcuttur. Geleneksel babalık, sanayi devrimini sanayi toplumları ortaya çıkışı ve kapitalist ilişkilerin gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla beraber gerilemeye başlamıştır. Sanayi toplumları, erkeklerin zamanlarının çoğunu ev dışında çalışarak geçirdiği, rekabetçi, rasyonel ve fakat kadınlardan daha eğitilmiş kimlikler inşa ettiği varsayılan toplumlardır. Bu toplumların birçoğunda erkeklerin çocukları ve eşleriyle ilişkilerinde mesafeli ilişkiler kurduğu *modern babalık* ortaya çıkmıştır. (Morgan, 2001; Therborn, 2004). Gerek *geleneksel babalık*, gerekse de *modern babalık*, çocuk bakımına katkılarındaki dezavantajları kadar, ataerkil nitelikleriyle de öne çıkmaktadır.

Günümüzde -her ne kadar birçok kültürde babalar çocuk bakımında annelere göre halen ikincil bir konumda yer alsalar da- babaların çocuk bakımına katılımı yavaş yavaş artmaktadır. Cinsiyetler arası eşitlik fikrinin yaygınlaşması, kadınların da çalışma yaşamında etkin bir biçimde yer alması ve babaların çocuklarıyla daha nitelikli zaman geçirmeye yönelmelerinin sonucunda, babanın eşiyle görece daha eşitlikçi ilişkiler kurduğu, çocuklarına daha yakından ilgi göstermeye yönelen *ilgili babalık*⁶ (*involved fatherhood*) ortaya çıkmaya başlamıştır (Coltrane, 2010; Levtoy, van der Gaag, Greene, Kaufman ve Barker, 2015).

Coltrane'ın (2010) işaret ettiği üzere, günümüz dünyasında babalık ve erkekliklerle ilgili bir dizi eğilimden söz etmek mümkündür. İlk, günümüzde orta sınıf ailelerde erkeğin evin geçimini sağladığı yegane aktör olduğu aile modeli yavaş yavaş değişime uğramakta ve erkekler artık tek başlarına ailenin geçimini sağlayabilen kimseler olmaktan uzaklaşmaktadırlar. Geleneksel toplumdaki erkeğin ailesinin bakımını sağladığı model sekteye uğramaktadır ve babaların çocuklarına daha fazla ilgi gösterme eğilimi öne çıkmaktadır. Dünyada babalıkla ilgili kültürler arası karşılaştırma yapan *State of the World Fathers (Dünya Babalarının Durumu)* raporuna göre, bir taraftan “sert ve sorgulanamaz baba” imgesi çözülmeye başlarken, “çocuklarına ilgi gösteren candan baba” imgesi öne çıkmaktadır (Levtov, van der Gaag, Greene, Kaufman ve Barker, 2015). Ancak elbette farklı kültürel bağlamlarda ve farklı sosyo-kültürel ilişkilerde bu durum farklı seyredecektir. Örneğin, kültürel antropolog Gilmore, kültür-aşırı çalışması *Manhood in the Making*'de (*Erkekliğin İnşası*), Akdeniz çevresindeki ülkelerde kabul gören erkekliğin dört ahlaki koşulunu, erkeğin karısını hamile bırakması, kendisine bağımlı olanların –diğer bir deyişle ailesinin ve çocuklarının- bakımını sağlaması, ailesini koruması ve kişisel özerklik sahibi olmak olarak sıralamaktadır (1990, 48-49). Türkiye’de de erkekliğin nihai olarak toplumsal kabul gördüğü alanın baba olmak olması, erkeklerin baba olma dolayısıyla aile içinde iktidar sahibi olmaları ve de kültür, ahlak ve dinde babanın sözünün belirleyici olması bunun önemli göstergeleridir (Bozok, 2005; 2013; 2018b). Baba olan erkek bir yandan ailesinin geçimini sağlayan, ama diğer yandan da çocuklarının bakımına ve ev işlerine ancak gönül indirdiğinde katılan bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır.

Babaların hem çocukları hem de eşleriyle kurdukları ilişkilerde ataerkillik, geleneksel babalık ve modern babalık arasındaki devamlılığı tanımlarken, ekonomik ilişkiler, her uğrakta erkeklik ve babalığa ilişkin yalnızca toplumsal atf ve beklentileri değil, babalar ve çocukların bir arada geçirdiği zamanın niceliğini ve niteliğini de etkilemektedir. Dolayısıyla, babalığı anlamak için, günümüzde onu çevreleyen hakim toplumsal ve ekonomik ilişkileri anlamak gerekir.

Araştırmanın Metodolojisi

Türkiye’de Babalık Araştırması kapsamında 0-10 yaş arasında⁷ (ergenlik öncesi dönemde) çocuğu olan babalara odaklanılarak nitel ve nicel iki araştırma gerçekleştirildi⁸. İlk derinlemesine görüşmeler yapıldı. İzleyen süreçte, Türkiye ölçeğinde bir anket gerçekleştirildi. Nitel araştırma kapsamında Mayıs - Haziran 2016 arasında İstanbul, Gaziantep, Konya ve Trabzon ve Tekirdağ’dan katılımcılar ile yüz yüze görüşülerek toplam 40 derinlemesine görüşme yapıldı. Nitel araştırmanın örneklemini belirlerken, Türkiye’yi –kısmi olarak da olsa- temsil eden bölgeler, sosyoekonomik statü grupları ve dünya görüşlerine sahip kimseler seçilmesine çalışıldı.

Araştırmanın ikinci ayağını oluşturan nicel çalışma, Eylül ile Kasım 2016 arasında gerçekleştirildi. Nicel araştırma için kentsel alanlarda ikamet eden 65 yaş altı, 0-10 yaş grubunda en az bir çocuğu olan toplam 3235 babayla yüz yüze görüşülerek bir anket uygulandı. Araştırmanın örneklemini, Türkiye’yi temsil eden, çok aşamalı, tabakalandırılmalı rassal örnekleme yöntemi kullanılarak geliştirilmiştir.

Anketin katılımcılarının çoğu, eşiyle birlikte yaşayan, evli, 25-44 yaş aralığında ve 20-29 yaşlarında evlenmiş babalardır. Katılımcıların tamamına yakını (%99’un üzerinde) evlidir ve eşleriyle birlikte yaşamaktadır. Hanede yaşayan ortalama kişi sayısı 3,83, çocuk sayısı ise 1,71’dir. Katılımcılar büyük ölçüde 25-44 (%87) yaş aralığında yoğunlaşmıştır. Yirmi beş yaşından küçük babaların oranı yalnızca %4’tür.

Görüşülen babaların %43,5’i lise ve dengi okul mezunu ve %13,8’i ise üniversite, yüksek lisans ve/ya doktora mezunudur. Buna karşılık olarak, annelerin 36,7’si lise ve dengi okul mezunu ve %8,7’si ise üniversite, yüksek lisans ve/ya doktora mezunudur. Diğer taraftan katılımcıların (babaların) %97’si çalışmaktadır. Babaların üçte birden çoğu (%37) vasıflı işçidir. Esnaf ve/ya tüccarlar %21, vasıfsız işçiler %15 ve memurlar ise %12 oranındadır. Annelerin büyük çoğunluğu ev kadınıdır ve ücretli bir işte çalışmamaktadır (%86). Aşağıda nicel ve nitel araştırmanın verilerini birlikte değerlendirerek bir tartışma yürüteceğim.

Ataerkillik ve Kapitalizm Sarmalında Türkiye’de Baba Olmak

Aşağıda dört başlık altında TBA’nın bulguları ışığında Türkiye’de ataerkillik ve kapitalizmin baba olmayı nasıl şekillendirdiği üzerine bir tartışma yürüteceğim. İlk hakim erkeklik kodları ve baba olmaya yüklenen anlamları ele alacağım. Ardından çalışmanın babalar için önemini tartışacağım. Sonra toplumsal cinsiyet eşitliği, ev içi işbölümü ile babaların çocuk bakımına katılımını ele alacağım. Son olarak da babaların aile içi karar alma mekanizmalarındaki konumunu değerlendireceğim.

Hakim Erkeklik Kodları ve Baba Olmaya Yüklenen Anlamlar

Erkeklik, Connell ve izleyicilerinin çalışmalarında vurguladıkları üzere tarihsel, toplumsal ve kültürel ilişkiler tarafından inşa edilen bir toplumsal cinsiyet kimliğidir (Connell, 1988; 2005; Kaufman, 1994; Kimmel, 2013). Günümüz Türkiye’inde hakim erkeklik kodları, ataerkil ve cinsiyetçi ilişkiler tarafından şekillendirilmektedir (Bolak Boratav, Fişek ve Eslen Ziya, 2017; 2014; Bozok, 2013; Sancar, 2009). Dolayısıyla sabit ve değişmez bir erkeklikten değil, Connell’in ortaya attığı kavram ile “erkeklikler”den söz etmek gerekir (Connell, 1998; 2005). TBA’nın katılımcıları, erkeklikleri ataerkil ilişkilere göndermede bulunan para kazanma, babalık, iktidar ve kadın-erkek ilişkileri üzerinden anlatmıştır.

İstanbul’dan bir katılımcı erkekliği, çalışmanın yanı sıra sorumsuzlukla çevrelenen bir özerklik bağlamında betimlemiştir.

“Erkek daha bir salıngandır (umursamazdır - y.n.) ya... .. Yani çok şey yapmaz yani, böyle şeylerle uğraşmaz. Aman deyip geçen bir karaktere sahiptir. Ama kadın daha hani, o orada kalacağına şunu halledeyim çabasındadır. Daha hoyratz yani. ... İşte işinin zorunluluğunu yapar, çünkü o bir zorunluluktur onun için. Çocuğuna eşine bakmak zorundadır.” (P.6°, İstanbul, Üniversite mezunu, Belediyede memur, 20’li yaşların sonunda)

Erkekliğin nihai olarak gerçekleştirildiği alan ise evlenip çocuk sahibi olmak olarak görülmektedir. Baba olmak, bir taraftan özerkliği sınırlayan, zorluklarla dolu bir süreç olarak görülse maddi olarak da soyunun devamlılığı anlamında da erkekliğin tam anlamıyla gerçekleştirildiği alan olarak görülmektedir. Baba, bir taraftan ailesine bağlı ve ailesine karşı sorumlulukları olan, diğer taraftan da bu roller çerçevesinde onlar üzerinde otorite sahibi bir figür olarak çocuklarını yönlendirecek, onlara toplumsal kodları öğretecek kimse olarak değerlendirilmektedir. Ailenin reisi olma pozisyonu, baba için bir yandan ailenin geçimini sağlarken, eşine ve çocuklarına gerektiğinde sözünü dinletebilen otoriter bir figür olmayı içermektedir.

“Baba, evlatlarını düşünen bir büyüktür. Yani baba evlatlarını, ailesini, bireyi bir arada tutan,düşünen, geçimini sağlayan... Bir lider gibi bir şey yani. Ailenin lideri yani. ...Baba lider olacak, baba her zaman için olaya el koyacak. Masaya vuracak, tamam sen de sus sen de sus, kardeşsiniz, diyecek, kapatacak konuyu. ...Baba yönetici olacak, yönetecek. Yani aileyi baba yönetir.” (G.9, İstanbul, Üniversite mezunu, 36 yaşında, Satış danışmanı)

Erkekliğin ataerkil yönleri, sadece erkekliğin nasıl betimlendiği ile sınırlı değildir. Diğer bir katılımcının da vurguladığı üzere, baba olmak, erkekler tarafından çocuklarının gözünde rol modeli olmayı içermektedir. Dolayısıyla babaya yüklenen sorumluluk sahibi erkek ebeveyn rolünden ötürü, çocukları ve ailesi için hayata karşı daha sorumlu davranmaya çalışması, hatta çocuklarının kahramanı olması beklenmektedir.

“Babasının onunla ilgilenmesini, vakit geçirmesini, sorunlarını dinlemesini, bence bir çocuğun babasında, yani kendi hayal dünyasında bir çocuk babası onun kahramanı gibidir. Sürekli onun yaptıklarını yapar. Baba çok önemli bu konuda. Hareketlerine, davranışlarına, konuşmalarına dikkat etmeli evin içinde veya başka yerde. Alışkanlıklara, kötü alışkanlıkları falan, bunları görüyoruz. Kötü alışkanlıkları olmaması lazım baba olarak.” (G.6, İstanbul, Lise mezunu, 34 yaşında, Tekniker)

Baba olmak, erkekler için para kazanarak, evlenip -toplumsal kodlara uygun bir şekilde- aile kurmayı, çocuk sahibi olmayı ve bu yolla da toplumsal ve cinsel iktidarın kanıtlanmasını mümkün kılmaktadır. Baba olan erkek, sorumluluk sahibi, soyunu devam ettiren, ailenin bakımını sağlayan yetişkin erkeklerin dünyasında yer

alan bir figürdür. Böylece baba olmak, erkekler için yeniyetmeliğin sorumsuz ve kontrolsüz özerkliğinden, ailenin ve toplumun hakimi yetişkin bir aktör haline gelinen bir kimliğe doğru, ayrımları keskin ve net bir geçiş olarak görülmektedir (cf. Bozok, 2005; Van Gennep, 1960). Baba olan erkek geçmişteki özerkliğini görece yitirirken, sorumluluklarının artması pahasına ataerkillikten aldığı payı artmaktadır.

Çalışma Yaşamının Erkekler Olarak Babalar için Önemi

Günümüzün kapitalist ilişkileri içinde çalışmak, birçok erkek için o denli merkezidir ki neredeyse bir erkeği erkek yapan en önemli şey olarak görülmektedir (Sancar, 2009). Burada toplumsal cinsiyet eşitsizliği sonucu kadının eve kapatılması ve çalışma yaşamından dışlanması sonucu, çalışarak ailenin geçimini sağlama sorumluluğu neredeyse bütünüyle erkekler üzerine yüklenmektedir. Erkekler, çalışarak ekonomik iktidar sahibi olmakta ve aile kurabilmektedirler. Aile kurabilir hale geldiklerinde ise ailelerinin geçimlerini sağlayabilmekte ve çocuk sahibi olmaktadır. TBA'nın bir kez daha gösterdiği üzere, neoliberalizmin yansımaları olan uzun çalışma saatleri ve çalışmanın özellikle erkekler için en önemli belirleyicilerden biri olması, baba olmayı çevreleyen ekonomik ilişkiler üzerindeki en önemli belirleyicidir. "Eve ekmek getirme" rolü, günümüz erkekliklerinin ve erkek egemenliğinin somut merkezini oluşturan –aksi olduğunda erkeklik krizlerine yol açan- temel dinamiktir (cf. Bozok, 2013; Sancar, 2009; Türkoğlu, 2013).

Toplumun babalardan temel beklentisi her şeyden önce çalışıp aileyi geçindirmeleridir. Bir katılımcı hayatı boyunca hep çalıştığını belirterek şu ifadeleri kullanmıştır:

"Ben belli bir yaşa kadar, yani bu yaşama kadar sürekli olarak çalıştım. Belli bir yaşa kadar kendim için çalıştım, belli bir yaşa kadar annem için çalıştım, belli bir yaşta sonra da çocuklarım için çalışmak zorundayım. Ki benim çektiğim eziyetleri, sıkıntıları, stresleri, problemleri ileriki zamanda benim çocuklarım çekmesin." (G.19, Konya, Lise Mezunu, 36 Yaşında, Doğalgaz tesisatçısı)

TBA'nın ortaya koyduğu üzere, evin geçimini sağlama rolü temelde -kadınlarla değil- erkekler olarak babalarla ilişkilendirilmektedir¹⁰. Ailenin ve çocukların ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak babanın en temel sorumluluklarından biri olarak görülmektedir. Bunun bir yansıması nicel araştırmada karşımıza çıkmaktadır: Türkiye genelinde babalar, hafta içinde bir günlerinin ortalama 9 saat 20 dakikasını işte, 1 saat 10 dakikasını yolda ve ancak 2 saat 20 dakikasını çocuklarıyla birlikte geçirmektedirler (AÇEV, 2017). Bir katılımcı erkekliği kendi geçimini ekonomik olarak sağlayabilme ile ilişkilendirerek, kendisini ilk kez işyeri açtığında erkek olarak hissettiğini belirtmiştir.

"A: Kendinizi ilk ne zaman erkek olarak hissettiniz?"

G: İşyerimi açtığımda. İlk işyerimi açtığım zaman... Daha önce abimle birlikte ortak açmıştık. Onunla birlikte çalışıyorduk. Ayrıldım kendi iş yerimi açtım. Yani kısa sürede bir şeyler başardım, ayaklarımın üzerinde durduğum zaman, tamam dedim yani." (G.18, Konya, Ortaokul mezunu, Bilgisayar teknisyeni, 40 yaşında)

Tesisatçılıkla uğraşan bir baba ise çalışmanın kendisi için önemiyle ilgili şöyle demiştir:

"Şimdi bir baba evinin rızkını temin ediyorsa, en iyi baba odur benim görüşümde. Ha kadın çalışır ya da çalışmaz. Şimdi bak biz o tarafında değiliz. Yani ha çalışırsa katkı olur, çalışmazsa anladın mı, herif bunu temin etmekle mükelleftir." (G.19, Konya, İlkokul mezunu, 44 yaşında, Doğalgaz tesisatçısı)

Günümüzdeki erkeklikleri şekillendiren en kayda değer özelliklerden biri neoliberal kapitalist ilişkiler içinde kendini yoktan var etmek ve diğer hemcinsleri ile sürekli rekabet edip onlara meydan okumaktır. Bu bağlamda bir baba hayatı sürdürebilmenin ön koşulunu başarılı olmak olarak tarif etmiştir.

"Ayakta kalmanın belli şartları var. Ayakta kalacağım diyorsan, sürünmeyeceksin. Sürünmemek için başarı gerekiyor. Başarırsan kız arkadaşın da olur, herkes seni sever. Erkek arkadaşlarının hepsi seni sever. Başarılıysan herkes seni sever. Üniversiteyi kazanırsın, akli başında bir duruş sergilersin,

Türkiye’de Ataerkillik, Kapitalizm ve Erkeklik
ekonomik bağımsızlığını sen kendi elinle kazanırsın. Geleceğe de öyle yatırım yapmış olursun.” (G.38,
Trabzon, Lise mezunu, 50 yaşında, Fotokopici)

Çalışma yaşamının babaların yaşamları üzerindeki etkisinin en belirgin göstergelerinden biri, babaların hayatlarında sorun olarak gördükleri başlıca konuların çalışma yaşamıyla ilişkili oluşudur: TBA’nın katılımcıları için en büyük gerilim kaynağı, ekonomik sorunlara bağlı kaygılardır¹¹. Ekonomik sorunlar, babanın aile içindeki konumunu, ailenin ve çocukların gelişiminin devamlılığının sürdürülmesine dönük önemli engeller olarak görülmektedir.

Günümüzün kapitalist ataerkil¹² ilişkileri, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de erkekleri her şeyden önce ekonomik ilişkiler içinde, çalışan, rekabetçi, ailenin geçimini sağlayan -ama bu sağlanamadığında ya da sekteye uğradığında sorunlar, krizler, gerilimler yaşayan- aktörler olarak kurmaktadır. Yetişkin erkekler olarak babalara yüklenen ailenin geçimini sağlama rolü, erkeklere bir taraftan toplumsal egemenliklerinin reel karşılığını sunarken, öte taraftan sorunlar yaratmaktadır. Erkekler, babalar olarak çocuklarından ve kocalar olarak da karılarından uzakta zaman geçirmekte ve daha sınırlı ilişkiler¹³ kurabilmektedirler.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Fikri ve Çocuğa Yönelik Cinsiyetçi Tutumlar

Erkek egemenliğinin önemli göstergelerinden biri, kadın ve erkek arasındaki toplumsal eşitsizlik ve hiyerarşilerdir. Erkeğin üst konuma yerleştirildiği bu ilişkilerde kadına ikincil bir konum atfedilir. Kadın erkek ile eşit değil, erkeğe tabi bir figür olarak görülür (cf. Pateman, 1988, Walby, 1992). TBA’nın katılımcılarının büyük bir bölümü, kadın ve erkek ilişkileri konusunda toplumsal cinsiyet eşitliğini ve bu eşitliğin gündelik yaşamdaki dışavurumlarını benimsemediklerini ortaya koymuşlardır.

Babalar arasında kadına yönelik cinsiyetçi tutumlar -başta Doğu Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ve Orta Anadolu olmak üzere- ülke genelinde oldukça yaygındır. Anketin katılımcılarından “erkek olmanın en önemli özelliklerinden biri gerektiğinde sözünü dinletebilmektir” diye düşünenlerin oranı oldukça yüksektir (%65). Diğer yandan katılımcıların %75’inden fazlası “kadınlar tabiatları gereği erkeklerden daha güçsüz ve duygusaldır” demiştir. Katılımcıların önemli bir çoğunluğuna (%66) göre ise “kadın gerektiğinde kocasına karşı sessiz kalmasını bilmelidir”. Derinlemesine görüşmelerde de katılımcılar kadın-erkek eşitliğinin benimsenmediğine dair birçok ifade kullanmışlardır.

Bunun en net örneklerinden biri de İstanbul’dan üniversite mezunu bir katılımcının şu sözlerinde olduğu üzere, cinsiyetler arası eşitlik fikrinin açık bir biçimde reddedilmesi ve erkeğin toplumda egemen pozisyonda görülmesidir.

“Normalde lider kimdir, erkektir. Eşitlik diye bir şey yok. Kadın erkeğin kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Lider erkektir. Hayvanlara bak, dişi aslan avlıyor, erkek aslan geldi mi çekiliyor, erkek aslan en güzelini yer. Her zaman lider erkektir. Peki o zaman gelsin mesela, eşitlik varsa, niye kadın dayak yediği zaman polise gidiyor şikayet ediyor? Sen de onu döv, eşitse. Değil mi? Erkeğin gücü var, kadının yapamadığı bir şey var yani. Gücümüz var, erkek güçlüdür ve liderdir. Eşitlik diye bir şey de yok.” (G.9, İstanbul, Üniversite mezunu, 36 yaşında, Satış danışmanı)

Derinlemesine görüşmelerde dile getirilen bu ve benzeri cinsiyetçi ifadeler çoğaltılabilir. Fakat sözkonusu toplumsal cinsiyet eşitliği fikrini benimsenmediğini belirten katılımcılara rağmen cinsiyetler arası eşitliği kısmen benimsediğini belirten bazı erkeklerin olduğunu da belirtmek gerekir. Örneğin Trabzon’dan bir katılımcı şöyle demiştir:

“Ben her zaman kadının ve erkeğin eşit olduğuna inanırdım. Ve hiçbir zaman kadını bir alt kademedede görmedim çünkü anneme çok saygı duyardım. Anneme duyduğum saygıyı zaten diğer kadınlara da duyarım.” (G.36, Trabzon, Üniversite mezunu, 37 yaşında, Temizlik bayii sahibi)

Diğer taraftan, erkek egemen söylem dahilinde kalmakla beraber, toplumsal cinsiyet eşitliğini en azından söylemsel düzlemde benimsediğini belirten katılımcılar da vardır. Örneğin bir baba şu ifadeleri kullanmıştır:

Kadının üstündeki yükü almak insani görev, bu babanın insani özelliklerine bağlı. Şimdi sen, benim dört tane çocuğum var, ben evden geleyim işe, hanım yemek yapmaya çalışsın, sofraya kurmaya çalışsın, bir taraftan çocuğun ödevlerini yapsın... Ben orada oturayım ilgilenmeyeyim ... O evlilik değil, mecburiyetten bir arada yaşamaktır o. Huzur, mutluluk gibi kavramlar, birlik beraberlik kavramları yok. Sorumluluk, işbölümü, bunlardan uzak. (G.7, İstanbul, Üniversite mezunu, 39 yaşında, Belediyede idareci)

Bu ve benzeri örnekler oldukça sınırlıdır. Babaların henüz çok yönlü ve kapsamlı bir eşitlikçilikten uzak olduğunu belirtmek gerekir. Bunlar, genel olarak *TBA*'nın katılımcıları olan babaların cinsiyetler arası eşitlik fikrini benimsememekle birlikte, bazı erkeklerin, cinsiyet eşitliği doğrultusunda değişime olanaklarına açık olduklarını ortaya koymaktadır. Bunun bir göstergesi de babaların çocuklara yönelik cinsiyetçi tutumlarının, eşlerine yönelik cinsiyetçi tutumlarından görece daha az olmasıdır.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu, araştırmanın nicel safhasında, kız çocuklarının ergenlikten sonra okula devam etmesi gerektiğini, kız ve erkek çocukların birlikte oynayabileceğini ve kendi çocuklarının karşı cinsten çocuklarla aynı sırada oturabileceğini belirtmişlerdir. Buna paralel bir biçimde, genel anlamda çocuğa yönelik cinsiyetçi tutumlar, özellikle üst sosyoekonomik statüye mensup ve eğitim düzeyi yüksek babalar arasında daha düşük düzeydedir. Bu durum, özellikle bu babalar arasında kamusal alana dair bugüne özgü cinsiyet rollerinin benimsendiğini göstermektedir (AÇEV, 2017). Fakat ev içi roller sözkonusu olduğunda bundan farklı bir durum görülmektedir. Geleneksel ilişkileri yansıtır biçimde, katılımcıların ancak beşte biri oğlan çocuklarının ev işlerinde sorumluluk üstlenmesi gerektiğini ve çocuklarının kendilerinin her fikrini kabul etmek zorunda olmadıklarını belirtmişlerdir. Oğlan çocuklarının bebekle oynayabileceğini belirten babaların oranı tüm katılımcı babaların üçte birinden azdır (%32,1). Yine muhafazakâr ve geleneksel örüntüleri destekler biçimde, kız ya da oğlan çocuklarının dövme yaptırabileceği (%66,2) ve oğullarının küpe taktırabileceği (%69) fikrini kabul etmediğini belirten babalar çoğunluktadır (AÇEV, 2017).

Genel olarak değerlendirdiğimizde, *TBA*'nın bulguları ışığında, babanın bir taraftan eşini ikincilleştirdiği, diğer taraftan çocukların okullaşmasını ve ücretli bir işte çalışmasını öngördüğü bir ataerkil örüntü ortaya çıkmaktadır. Türkiye genelinde bir taraftan geleneksel ataerkillik devam ederken, diğer taraftan da özellikle çocuklara yansıyan bugüne özgü bir örüntüyü ortaya koymaktadır. Erkekler bir taraftan aileye dışarıdan gelen figürler olarak karılarına yönelik cinsiyet ayrımcılığını sürdürseler de, babalar olarak kız ya da erkek çocuk ayrımını fazla gözetmeksizin, kapitalist ilişkiler dahilinde çocuklarının iyi bir eğitim alıp, büyüdüklerinde iş bulup kendi geleceklerini kurmalarını istemektedirler. Ancak diğer taraftan da toplumsal cinsiyete dayalı ev içi iş bölümünde toplumun geleceğini kuracak çocukların aynı ataerkil örüntü dâhilinde yer almalarını beklemektedirler. Bu ilişkiler bir taraftan erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda değişmesine ilişkin nüveleri barındırırken, diğer taraftan da mevcut geleneksel ataerkilliğin kalıntılarının bu değişime direndiğini göstermektedir.

Ev İçi İş Bölümü ve Babaların Çocuk Bakımına Katılımı

Aile içi iş bölümünde erkeğin ailenin geçimini sağladığı, kadının ise ev işleri ve çocuk bakımı ile ilgilendiği ataerkil örüntü, erkek egemenliğinin en belirgin unsurlarından biridir (Bozok, 2018b). Genel geçer kodlara göre kadın zamanının büyük bir bölümünde yemek yapar, temizlik yapar, bulaşık yıkar ve çocukların ve yaşlıların bakımıyla ilgilenir. Erkek ise evin geçimini sağlarken, diğer yandan da ailesini koruyup kollar. Ancak ev işleri ve çocuklarının bakımı erkekler için ikincil bir rol olarak değerlendirilir. Bunun karşılığında da aile ve hane üzerinde hâkimiyet sahibi olma iddiası somut karşılığını bulur.

TBA'nın nicel araştırmasının katılımcılarının çok büyük bir bölümü ev içinde hiç iş yapmadıklarını belirtmişlerdir. Babaların evle ilgili görece en sık yaptıkları iş yiyecek alışverişidir: katılımcıların %40'ı haftada bir kez, %24'ü ise her gün yiyecek alışverişi yapmaktadır. Diğer ev işleri ise çok daha seyrek yapılmaktadır. Örneğin, katılımcıların yarısından fazlası hiç yemek yapmadığını ve evi hiç temizlemediğini, dörtte üçünden çoğu ise cam silme, çamaşır yıkama, çamaşır asma gibi ev işlerini ise hiç yapmadıklarını belirtmişlerdir. Babalar, aile içinde kendi görevlerini evin geçimini sağlamakla sınırlı görmektedirler. Örneğin, bir katılımcı şöyle demiştir:

“Mesela benim görevim bir ekmeği, peyniri eve getirmek. Onun (eşimin) görevi o ekmekle peyniri o çocuğa sunmak, yedirmek, ilgilenmek, çamaşırını, temizliğini, işte onların bakımını, onları benim

olmadığım yerde koruma, esirgeme, karınlarını doyurma, bazı konularda eğitime...” (G.28, Gaziantep, Ortaokul mezunu, 36 yaşında, Tekstilde usta)

Kimi babalar ise ev işlerini kadınlarla ilişkilendirmekle birlikte, birçok anlamda eşlerine destek olduklarını, örneğin hamilelik döneminde eşlerine yardımcı olduklarını, onlarla doktora gittiklerini, eşyalarını taşıdıklarını ve doğum sonrasında yorulmasınlar diye diğer çocuklarla ilgilendiklerini belirtmişlerdir. Örneğin bir katılımcı hamileliğinde eşine bazı konularda yardımcı olduğunu belirterek şu ifadeleri kullanmıştır:

“...Hanımın hamileliğinin son döneminde işte bakım olarak ben kendim üstlendim. Zaten artık hanım hamile, yerinden dahi zorla kalkıyor, ondan bir beklentimiz olmuyor yani. Ondandır, çocukların bakımıydı, sofranın kaldırıp topladığım oldu... Veya ne bileyim, bulaşık filan yıkadığım olmazdı da. Denk gelmezdi, onu kendisi yaptı yani hepsini.” (G.30, Gaziantep, Lise mezunu, 39 yaşında, Fabrika işçisi)

Bunun dışında eşleri çalışan katılımcıların çocuklar konusunda da daha fazla sorumluluk üstlendiği ve çocuklarının bakımıyla ilgilendikleri anlaşılmaktadır. Eşinin kendisine bir gün ayırıp dinlenebilmesi için çocuklarla ilgilenen katılımcılar vardır. Örneğin İstanbul’dan bir katılımcı şöyle demiştir:

“Çocukla fazla vakit geçirmekten kaynaklı kendine sosyal zaman ayıramadığını, arkadaşlarıyla vakit geçirmediğini veya ailesiyle özel vakit geçiremediğini falan gördüğümünden veya düşündüğümünden dolayı, en azından hafta sonu bir gün Cumartesi ya da Pazar günü oğlumla sadece baş başa özel vakit geçiriyoruz. O gün de eşime [tatil].” (G.5, İstanbul, Üniversite mezunu, 37 yaşında, Satın alma uzmanı)

Çok fazla zaman alan ev işlerinin kadınlara yüklenmesi ve erkeklerin ev işi yapmada ikincil bir rol üstlenmeleri, ev işi yaptıklarında da bunu asli görevleri olarak değil eşlerine “yardım etme” olarak yapmaları aile içinde kadın-erkek eşitsizliğini pekiştiren bir durumdur. Bu durumun diğer bir yansıması da çocuk bakımına katılımda babaların ikincil bir sorumluluk üstlenmeleridir.

Burada toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü erkekleri çalışmayla ilişkilendirmekte ve kadınları çalışma yaşamından dışlayarak ev içi alana hapsedmektedir. Erkeklerin uzun saatler boyunca çalışmalarının da bir sonucu olarak, babalar eşlerine ve çocuklarına çok az zaman ayırabilmektedirler. Ev işleri ve çocuk bakımı sorumluluğunun büyük kısmı kadınlara verilmektedir. TBA’ya katılan babaların neredeyse tamamına göre çocukların bakımından asıl sorumlu olan kişi annelerdir (%91). Çocuğun bakımından kendilerini sorumlu gören katılımcıların oranı %5, çocuk bakımının anne ve babanın ortak sorumluluğu olduğunu düşünenlerin oranı ise %4’tür. Buna paralel bir biçimde özellikle erken çocuklukta babalar çocuk bakımı konusunda sorumluluk üstlenmekten kaçınılmaktadırlar. Örneğin gece uyandıığında çocuğun yanına gitme (%71) ve çocuğunu besleme (%75) gibi konularda babaların oldukça az katıldıkları görülmüştür. Katılımcıların %50’si çocuklarını hiçbir zaman tuvalete götürmediğini belirtmektedir. Alt değiştirme konusunda babaların daha da az sorumluluk aldığı anlaşılmaktadır¹⁴. Bunlar kadınların görevi olarak görülmektedir. Örneğin bir baba çocukların fiziksel bakımıyla ilgilenmeyi neden tercih etmediğini şöyle belirtmiştir:

“Ben o konularda hem öğreniyorum. Hem hastalık derecesine kadar sıkıntı var. Yapmadım ama çok mecbur kalırsam da en az yapan kadar yapabilirim. Ama yapmadım. Yapmayı da tercih etmiyorum.

Yapamam gibi gözüküyor ama mesela tuvalete götürme konuları epey sıkıntı oluyor. O annesi yapıyor büyük tuvaletini yaptırıyor. Altını siliyor bilmem ne yapıyor. Bana biraz uzak ve ters konular. Yapmadım hiç.” (G.10, İstanbul, Üniversite mezunu, 45, Mali müşavir)

Yine de az sayıda eşine yardımcı olduğunu belirten babalar da bulunmaktadır.

Altını değiştirmedim. Ama eşime çok yardımcı oluyordum, mesela sütlerini filan veriyordum, kucağımda sallıyordum, ayağımda sallıyordum. Ama altını değiştirmedim. Ama mecbur kalsam, yani şey kalsam da- değiştirim yani. (G.24, Gaziantep, Lise mezunu, 33 yaşında, Güvenlik görevlisi)

Bu alıntılardan da görüldüğü üzere, erken yaşta çocukların fiziksel bakımı, genel olarak bir ebeveynlik rolü olsa da, bu durum cinsiyetlendirilerek değerlendirilmekte ve babalardan ziyade annelerin işi olarak görülmektedir. Babalar ancak zorunlu olduklarında ya da kendileri böyle istediklerinde bu işlere katılmaktadırlar.

Bazı katılımcılara göre çocuk yetiştirme hem annenin hem de babanın sorumluluğunda görülmektedir. Fakat burada da ebeveynler arasında gerçek anlamda bir eşitliğin bulunduğunu söylemek zordur. Babaların çocuklarına karşı hissettikleri temel sorumluluk alanlarının, çocuğun geçimini sağlamak (%92) ve temel ihtiyaçlarının karşılanmasıyla (%89) ilgili olduğu söylenebilir. Anne çocuğunun bakımını sağlayan, yemeğini hazırlayan, temizliğini ve sağlıklı olup olmadığını kontrol eden kimse olarak görülürken, baba ailenin geçimini sağlayan, ceza veren ve çocuğun eğitim durumundan sorumlu kimse olarak görülmektedir.

TBA'nın ortaya koyduğu üzere, babaların çocuklarının bakımına katılımı, ağırlıklı olarak ev dışı alandaki etkinliklerle ve çocukların ve eğitimleriyle sınırlıdır. Babalar, sınırlı bir biçimde ev işleri yapmaya katılmalarının bir uzantısı olarak, çocuklarının fiziksel bakımlarına da oldukça az katılmaktadırlar. Bu durum, erkeklerin ev içi alanda sorumluluk almaktan kaçındıkları hakim ataerkil erkeklik rolünün bir yansımasıdır. Babalar, çocuklarına doğrudan duygusal yakınlık göstermekten ziyade, onlara kendilerinin daha yakından tanıdıkları evin dışındaki dünyaya dönük olarak ilgi göstermeyi tercih etmektedirler.

Aile İçi Karar Alma Mekanizmaları

Aile içi erkek egemenliğinin diğer bir yönü de, babaların karar alma süreçlerindeki hakimiyetidir. Özellikle kapitalist ilişkilerin ortaya çıkışı ve yaygınlaşmasıyla birlikte kamusal alan ve özel alan arasında ayrımlaşma yaşanmış ve ev dışı neredeyse bütünüyle erkeklerin alanı haline gelirken, ancak ev içinde ve aile ile ilgili işlerdeki karar alma mekanizmalarında kadınlara sınırlı bir alan kalmıştır (Bozok, 2018b; Therborn, 2004; Walby, 1992). Erkek ailenin ve hanenin reisi olarak görülmektedir. Bu nedenle, birçok alanda son kararı onun vermesi gerektiği düşünülmektedir. Örneğin bir katılımcı tüm harcamalara kendisinin karar verdiğini belirtmiştir:

“Paranın kullanımı tamamen bendedir. Nasıl bendedir? Evin ne ihtiyacı varsa, mesela eşimin ne ihtiyacı varsa, çocukların ne ihtiyacı varsa, bir şekilde ya parasını onlara veririm, ya kendi elimden, o gün işim yoksa kendim almaya çalışırım. Paranın hakimiyeti tamamen bendedir evde.” (G.17, Konya, Lise mezunu, 30 yaşında, Emlakçı)

Diğer yandan bazı ailelerde çocuklarla ilgili kararların annelere bırakıldığı görülmektedir. Anneler özellikle çocukların eğitiminde baskın rol oynamaktadır. Çocukların okul seçimleri anneler tarafından yapılmakta, veli toplantılarına anneler katılmaktadır. Örneğin bir katılımcı çocuğuyla ilgili kararları eşinin aldığına vurgu yapmıştır:

“Doktorundan şeyine kadar eşim araştırır. Yani eğitimle ilgili olan kısımları, görsel eğitimle ilgili olan kısımları veya sağlıkla ilgili olan kısımları, eşim daha yakın olduğu için o konulara, o araştırır.” (G.18, Konya, Lise, 42 yaşında, Seramik ustası)

Nicel araştırmada, aile içinde belirli konulardaki kararları kimin aldığı irdelendiğinde ise öncelikle göze çarpan sonuç babaların hiçbir konuda belirgin bir biçimde söz sahibi olmadığıdır. Katılımcı babaların yarısı kadımların aile reisi olabileceği fikrine katılmadıklarını, ailede çocukların giyimi, okulda yaşanan sorunları, hafta sonunun nasıl geçirileceği ve okul seçimi gibi çoğu konuda anne ve babanın birlikte karar verdiği ileri belirtmişlerdir¹⁵ (AÇEV, 2017).

Erkekler olarak babalar, geleneksel ataerkil örüntüyü yansıtmasına, daha çok kamusal alanla ilgili ancak erkeklerin gerçekleştirebileceği öngörülen ve rasyonalite gerektirdiği düşünülen kararları vermektedirler. Geleneksel ev içi işbölümünü yansıtmasına ev ve çocuklar ile ilgili alanlarda fiilen çocuklarının bakımına katılan değil, ancak son sözü söyleyen kimseler olarak mevcutturlar. Kadınlar olarak anneler ise, ev dışından ziyade ev içiyle ve çocuk bakımıyla ilgili kararlarda belirleyici olmaktadır.

Sonuç

Bu çalışma, *Türkiye’de Babalık Araştırması*’nın bulguları ışığında Türkiye’de birbirinden net sınırlarla ayrılan farklı babalık modelleri görülmediğini vurgulamaktadır. Araştırma boyunca babalar, ilk bakışta çelişki olarak değerlendirilebilecek ifadeler kullanmışlardır. Babalar, eşlerine yönelik cinsiyetçi tutumlar sergilerken,

çocuklarına karşı daha az cinsiyetçidirler; ya da çocuklarıyla nitelikli zaman geçirmek istemekte, işten buna zaman bulamamakta ama zaman bulduklarında yakın ilişkiler kur(a)mamaktadırlar. Tüm bunlar bir tarafa, *TBA* sonucunda araştırma verilerini yorumlayabileceğimiz ataerkillik, ebeveynlik ve erkeklik uçlarının yer aldığı bir kavramsal üçgen çizilmektedir. Buna göre Türkiye’de babalık, ataerkillik ve kapitalist ilişkiler tarafından biçimlendirilmektedir.

Birçok kültürde erkekler için babalık, erkekleğin tam olarak gerçekleştirildiği bir alandır. Erkeklik çalışmaları ve babalık çalışmalarının vurguladığı bu genel örüntünün Türkiye özelinde de geçerli olduğu görülmüştür. Baba olan erkek, bir yandan ailesinin geçimini sağlayan, diğer yandan da çocuklarının bakımına ve ev işlerine nadiren katılan bir figür, yetişkin bir erkek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu araştırma kapsamında, babalıktan öncesi ve sonrasında ilgili olarak erkeklik bağlamında söylenebilecek şey, babaların baba olmadan önceki hallerini yeniyetme, daha sorumsuz, kontrolsüz ve özerk olarak tanımlamalarıdır. Baba olduktan sonra, erkekleğe yüklenen anlamlar değişime uğramaktadır. Babaların baba olmakla birlikte edindiklerini vurguladıkları özellik, sorumluluk sahibi olmak ve ailenin geçimini sağlamaktır. Baba olmak, toplumsal olarak sorumsuzluktan sorumluluğa, ergenlikten yetişkin erkek olmaya geçiş olarak görülmektedir.

Yine bu araştırmaya göre, genel itibarıyla Türkiye’de baba ailenin reisidir. Erkeklikten edindiği iktidar babalık ile perçinlenmiştir. Baba, çocukları ve ev içiyle ilgili kendisinin önemli görmediği kararları karısına bırakır. Fiziksel bakım başta olmak üzere, birçok baba erken yaşta çocuklarının bakımına katılmaktan kaçınmaktadır. Babalar, çocuklarıyla özellikle onların eğitimi ve gelecekleri üzerine sohbet etmektedirler. Araştırmaya verdikleri cevaplara göre babalar, çocuklarına fiziksel şiddet uygulamadıklarını söylemişlerdir. Çocuklarıyla, en çok, işten eve geldikleriyle TV izlerken vakit geçirdiklerini belirtmişlerdir. Bu ilişkiler ve kendi erkeklik donanımlarını oluşturan ataerkil kodlar nedeniyle çocuklarıyla kendileri isteseler de ancak sınırlı ilişkiler kurabilmektedirler. Bireysel davranışlarıyla bu tanıma uyan bazı babalar haricinde -belirli gruplarda bile- ilgili babalığa doğru bir gidişat olduğunu söylemek zordur.

Neredeyse burada andığım bütün eksenleri etkileyen son ve en önemli nokta şudur. Türkiye’deki erkeklikler, tüm dünyada olduğu gibi günümüzün kapitalist ataerkil ilişkiler içinde biçimlenmektedir. Erkekler ev dışında çalışan, ailenin geçimini sağlayan, diğer erkeklerle rekabet eden bir toplumsal cinsiyet rolü atfedilmektedir. Bu rol başarıyla yerine getirilemediğinde, sorunlar veya erkeklik krizleri yaşanmaktadır. Dolayısıyla, kapitalist ataerkil ilişkiler içinde deneyimlenen çalışma hayatı, babaların ortaklaşan vurgularıyla neredeyse günlerinin tamamını ellerinden almaktadır. Bu uzun çalışma saatleriyle ilgili iki sonuç çıkmaktadır. Birincisi ev dışı alanda çok fazla zaman geçirilmektedir. İkincisi de buna bağlı olarak babalar çocuklarıyla yeterince nitelikli zaman geçirememektedirler.

¹Hali hazırdaki toplumsal ilişkilerde erkekliklerin üstbelirleyeni ataerkilliktir. Oysa olası başka sosyokültürel kurgular içinde başka erkekliklerden, mesela toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı erkekliklerden, cinsiyetçilik karşıtı erkekliklerden ya da kimilerinin kullandığı üzere sağlıklı erkekliklerden söz etmek mümkündür. Dolayısıyla erkeklikten söz ederken, bir yandan ataerkillik ile erkeklik arasındaki ilişkileri tarihsellik ve toplumsallık dışı bir vurguyla verili kabul etmeyip erkekliğin belirleyeni olarak ataerkilliğin altını çizmek, diğer taraftan da farklı erkekliklerin ve erkeklerin değişmesinin mümkün olduğunu vurgulamak için “ataerkillik” demeyi daha doğru görüyorum.

²AÇEV’in gerçekleştirdiği *Türkiye’de Babalık Araştırması*’nın Ana Araştırmacısı Dr. Mehmet Bozok, Metodologu Dr. Yasemin Kisbu-Sakarya, Araştırma Koordinatörü ise Burcu Gündüz Maşalacı’dır. AÇEV proje ekibinde Hasan Deniz, Hilal Özüygun Kuşçul ve Burcu Gündüz Maşalacı yer almaktadır. Araştırmanın Danışma Kurulu ise Prof. Dr. Sevdâ Bekman, Prof. Dr. Yılmaz Esmer, Prof. Dr. Güler Fişek, Prof. Dr. Çiğdem Kağıtçıbaşı ve Prof. Dr. Serpil Sancar’dan oluşmaktadır. Araştırmanın alan araştırması, Dr. Mehmet Bozok’un koordinatörlüğünde SAM Araştırma ve Danışmanlık tarafından gerçekleştirilmiştir. Yazar AÇEV’e, araştırmanın finansal desteğini sağlayan Bernard van Leer Vakfı’na, bu kişilere ve tüm araştırma sürecinde yazara destek olan Prof. Dr. Bahattin Akşit ve Prof. Dr. Belma Akşit başta olmak üzere Maltepe Üniversitesi’ne teşekkürü borç bilir.

³Bu araştırma kapsamında *Türkiye’de Babalığı Anlamak Serisi 1: Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri Ana Raporu* (AÇEV, 2017) ve *Ebeveynlik, Erkeklik Ve Çalışma Hayatı Arasında Türkiye’de Babalık - Türkiye’de Babalığı Anlamak Serisi 2* (Bozok, 2018a) olmak üzere iki rapor yayımlanmıştır. Bu makale, aynı verilerden yararlanmış olan bu iki rapordan izler barındırmaktadır.

⁴Babalık ve erkeklikler üzerine ayrıntılı bir bibliyografya için bkz. <http://xyonline.net/books/bibliography/bibliography-5>

⁵Burada sunulan modelin daha önceki bir versiyonu için bkz. Bozok, 2016.

⁶*İlgili babalar*, eşleriyle ve çocukların beklentilerini ve taleplerini dikkate alırlar ve onlarla eşitlikçi ve yakın ilişkiler kurarlar. Çocukların bakımında ve gelişiminde daha fazla rol üstlenirler. Eşitlikçi bir işbölümünü benimseyerek, ev işlerini eşleriyle “beraber” gerçekleştirirler. Diğer taraftan da çocuklarına, eşlerine ve diğer kadınlara yönelik cinsiyetçi tutumlardan uzak dururlar. “İlgili babalık”, babanın çocuğun bakım ve gelişiminde sorumluluk üstlendiği, çocuğun gelişimi için ortam ve fırsat sağladığı, çocukla karşılıklı ve yakın ilişki kurduğu, çocukla vakit geçirdiği, çocuğu dinlediği, çocukla ilişkisinde ve çocuğun desteklenmesinde etkin yöntemler kullandığı babalık modelidir (AÇEV, 2017).

⁷Bu tercih, uzun süredir erken çocukluğa ilişkin çalışmalar yürüten AÇEV’in bu döneme ilişkin kurumsal ilgisi ve yöneliminden kaynaklanmaktadır.

⁸Bu araştırma, araştırmayı yapan kurumun ilgi alanının, toplumsal farklılıklardan ziyade, özellikle çocuk gelişimi ve ebeveynliğe odaklanması nedeniyle, Türkiye ergenlik öncesi çocuğu olan babaları *genel olarak* temsil etmeye odaklanmaktadır. Bu nedenle boşanmış babalar, göçmen babalar, farklı etnik, dini ya da sınıfsal grupların üyesi babalar gibi spesifik gruplar ve bu gruplar arasındaki muhtemel farklılıklar, araştırmada -ve sözkonusu verilere dayanan bu makaledeki tartışmada- ayrı ayrı gruplar olarak analiz edilmedi. Bu grupları ve farklılıkları dikkate alan yeni araştırmaların babalık ve erkeklikler üzerine tartışmaların zenginleşmesine katkıda bulunacağı kanısındayım.

⁹Derinlemesine görüşmelerden yapılan alıntılarda G’ler derinlemesine görüşme numaralarını P’ler ise pilot (derinlemesine) görüşme numaralarını, A’lar “araştırma ekibini” ve K’lar ise “katılımcıları” belirtmektedir.

¹⁰Oldukça az miktarda (%14,3) çalışan anne olsa bile annelerin çalışması merkezi önemde görülmemekte ve buna ikincil bir önem atfedilmektedir: ücretli bir işte çalışmayan annelerin oranı %85,7’dir. Ancak birçok katılımcı için -pratikte kendi eşi çalışmıyor olsa da- kadınların çalışması fikri erkekler için cinsiyet eşitliği bağlamında en fazla kabul edilebilir unsurlardan biri olarak görülmektedir. Katılımcıların % 75’i “kadınlar evin dışında ücretli bir işte çalışabilir” demiştir.

¹¹Ekonomik sorunların “çoğu zaman” ve “her zaman” gerilim kaynağı olduğunu belirten babaların oranı %52,5’dir. İşsizlik için bu oran %44,5, iş yerindeki sorunlar için ise %41’dir.

¹²“Kapitalist ataerkillik” ifadesini sosyalist feminist geleneği izleyerek kullanıyorum (Eisenstein, 1990; Tong, 2009, 115-118).

¹³Babaların çocuklarıyla geçirdikleri zamanlarda yapıp ettikleri oldukça sınırlıdır: büyük bir çoğunluğu çocuklarıyla birlikte televizyon izlemek (%78,5), sohbet etmek, (%74), sokakta dolaşarak zaman geçirmek (%76), akraba ziyaretleri (%73) piknik yapmak (%72) veya AVM’ye gitmek (%62) gibi etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Bu etkinlikler sırasında da çocuklarıyla kısıtlı bir biçimde kişisel ilişkiler kurmaktadır.

¹⁴0-3 yaş arası çocuğu olan babaların %35,5’i çocuğunun “hiçbir zaman” altını değiştirmedeğini ifade ederken, %34’ü “nadiren” değiştirdiğini belirtmektedir.

¹⁵Herkesin kendi kararını verdiği yegâne konu ise seçimlerde kime oy verileceğidir (%37) –bunda bile katılımcıların yarısından fazlasının karı-koca ortak karar verdiklerini belirtmişlerdir.

Kaynakça

AÇEV *Türkiye’de Babalığı Anlamak Serisi 1: Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri Ana Raporu*. (İstanbul: AÇEV, 2017).

Bolak Boratav, H., Okman Fişek, G. ve Eslen Ziya, H. *Erkekliğin Türkiye Halleri* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017).

Unpacking Masculinities in the Context of Social Change: Internal Complexities of the Identities of Married Men in Turkey. *Men and Masculinities*. (2014). <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1097184X14539511>

Bozok, M. *Ebeveynlik, Erkeklik Ve Çalışma Hayatı Arasında Türkiye’de Babalık - Türkiye’de Babalığı Anlamak Serisi 2* (İstanbul: AÇEV, 2018a).

“Toplumsal Cinsiyet ve Aile”. *Aileyi Anlamak: Disiplinler Arası Yaklaşım* ed. N. Oktik ve H. Ünal Reşidoğlu, (İstanbul: Nobel, 2018b), 101-114.

“Ebeveynlik, Aile ve Erkek Egemenliği Eksenlerinde Yirminci Yüzyılda Babalıklar Ve Erkekliklerin Değişimleri”. *Sosyoloji Derneği VIII. Ulusal Sosyoloji Kongresi*. ODTÜ, Ankara. (2016).

Constructing Local Masculinities: A Case Study from Trabzon, Turkey. (Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2013).

Erkeklik Kimliğinin Sosyokültürel İnşası: Ankara Tepecik Mahallesi Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2005).

Coltrane, S. “Fathering: Paradoxes, Contradictions, and Dilemmas”, *Men’s Lives*. Ed. M. Kimmel, ve M. Messner (Boston: Allyn & Bacon, 2010): 434-449.

Connell, R. W. (2005 [1995]). *Masculinities*. Berkeley: University of California Press.

Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika. çev. C. Soydemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998).

- Eisenstein, Z. "Constructing a Theory of Capitalist Patriarchy and Socialist Feminism". *Women, Class and the Feminist Imagination: A Socialist-Feminist Reader*. ed. K. V. Hansen, ve I. J. Philipson (Philadelphia: Temple University Press, 1990): 114-145.
- Flood, Michael (2008) 7. "Fatherhood & Families.". *The Men's Bibliography: A Comprehensive Bibliography Of Writing On Men, Masculinities, Gender, And Sexualities, Compiled By Michael Flood*. 22. Basım, Şubat 2018. <http://xyonline.net/books/bibliography>
- Gilmore, D. D. *Manhood in the Making: Cultural Concepts of Masculinity*. (New Haven ve Londra: Yale University Press, 1990).
- Gutmann, M. C. "Trafficking in Men: The Anthropology of Masculinity". *Annual Review of Anthropology*, 26, (1997). 385-409.
- (1996). *The Meanings of Macho: Being a Man in Mexico City*. Berkeley: University of California Press.
- Kaufman, M. "Men, Feminism and Men's Contradictory Experiences of Power". *Theorizing Masculinities*. ed. H. Brod ve M. Kaufman (Thousand Oaks: Sage Publications, 1994).
- Kimmel, Michael S. "Homofobi Olarak Erkeklik: Toplumsal Cinsiyet Kimliğinin İnşasında Korku, Utanç ve Sessizlik". çev. M. Bozok. *fe dergi*, 5(2) (2013): 92-107. http://cins.ankara.edu.tr/10_12.pdf Erişim, 22.4.2016
- Lamb, Michael E. *The Role of Father in Child Development*. (Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 2010).
- Levtov, R.; van der Gaag, N, Greene, M.; Kaufman, M., ve Barker, G. *State of the World's Fathers: A MenCare Advocacy Publication*. (Washington, DC: Promundo, Rutgers, Save the Children, Sonke Gender Justice, and the MenEngage Alliance 2015).
- Marsiglio, W. ve Pleck, J. "Fatherhood and Masculinities". *Handbook of Studies on Men and Masculinities* ed. Michael S., Kimmel, J. Hearn, ve Robert W. Connell (Thousand Oaks: Sage Publications, 2005): 249-269.
- Metindoğan, A. "Fathering in Turkey". *Fathers Across Cultures: The Importance, Roles, and Diverse Practices of Dads* ed. J. L. Roopnarine (Santa Barbara: Praeger, 2015): 327-349.
- Morgan, D. H. J. "Family, Gender and Masculinities". *The Masculinity Studies Reader* ed. Stephen M. Whitehead, ve Frank. J. Barrett (Cambridge: Polity Press, 2001): 223-232.
- Pateman, C. *The Sexual Contract*. (Stanford, CA: Stanford University Press, 1988).
- Roopnarine, J. L. ed. *Fathers Across Cultures: The Importance, Roles, And Diverse Practices Of Dads*. (Santa Barbara, CA: Praeger, 2015).
- Sancar, S. *Erkeklik: İmkânsız İktidar –Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. (İstanbul: Metis Yayınları, 2009).
- Seidler, V. J. "Fathering, Masculinity and Parental Relationships" *Among Men: Moulding Masculinities* ed. S. Ervø, ve T. Johansson (Hants: Ashgate, 2003): 212-226.
- Shwalb, D. W.; Shwalb, B. J. ve Lamb, M. ed. *Fathers in Cultural Context*. (Londra: Routledge, 2013).
- Şen H., Yavuz-Muren, H. M. ve Yağmurlu, B. "Parenting: The Turkish Context". *Parenting Across Cultures*, ed. H. Selin (Amherst: Springer, 2014): 175-192.
- Tecik, Z. *Fatherhood Experiences of Lower-Middle Class Men: The Case Of Eskişehir*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. (Ankara: ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Yüksek Lisans Programı, 2012).
- Therborn G. *Between Sex and Power: Family in the World 1900–2000*. (Londra: Routledge, 2004).
- Tong, R. P. *Feminist Thought: A More Comprehensive Introduction*. (Boulder: Westview Press, 2009).
- Topçu, G. *Türkiye'deki Sosyal Politikaların Aile Merkezliliğine Babalık Tecrübesinden Bakmak: Ankara Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı, 2016).
- Türkoğlu, B. "Fay Hattında Erkeklikler: Çalışma ve İşsizlik Ekseninde Erkekliğe Bakış". *Mülkiye Dergisi*, 37(4), (2013): 33-61.
- Van Gennep, A. *The Rites of Passage*. çev. M. B. Vizedom ve G. L. Caffee, (Chicago: The University of Chicago Press, 1960).
- Walby, S. *Theorizing Patriarchy*. (Oxford: Blackwell, 1992).
- Zeybek, S. O. ""Bu Bebeğin Annesi Nerede?" Cinsiyet, Babalık ve Armağan İlişkileri". *Toplum ve Bilim*, 126, (2013): 120-143.